

İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA CEHÂLETİN SÖZLEŞMELERE ETKİSİ

(Borsa, Sigorta ve İnternet Üzerinden Yapılan Alım-Satım Örneği)*

BEDRİ ASLAN**

Öz

İslâm borçlar hukukunda cehâletten dolayı yasaklanan sözleşmeler, insanların maslahatını korumaya yöneliktir. Cehâletin söz konusu olduğu muamelelerin yasaklanmasının nedenleri arasında insanların çekişmesi ve başkalarının mallarının bâtil yollarla yenmesi gibi bazı durumların bulunduğu görmekteyiz. Dolayısıyla bu gibi problemlerin yaşanmaması için İslâm hukukunda akidlerin kuruluşu için cehâletin bulunmaması şart koşulmuştur. Çağımızda teknolojinin gelişmesine paralel olarak ekonomik faaliyetlerin gelişmesiyle birlikte daha önce var olmayan borsa, sigorta ve internet üzerinden yapılan alış-veriş gibi birçok yeni meseleler ve sözleşmeler ortaya çıkmıştır. Bu yeni meseleler ve sözleşmelerin fikhî hükmü konusunda birçok tartışma vuku bulunmuştur. Bu problemleri ve bu konu çerçevesinde çıkan fikhî tartışmalar cehâlet açısından ele alınmıştır. Ayrıca biz bu çalışmamızda “Cehâlet” kavramı bağlamında üç konuyu ele alıp inceledik. Makalede cehâlet kavramı teorik ve pratik olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Birinci başlıkta cehâletin tanımı ve kısımları; ikinci başlıkta ise bahsedilen güncel konularla ilgili fikhî hükümler verilirken “Cehâlet”in bu hükümler üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Akid, Cehâlet, Güncel, Hüküm.

INFLUENCE OF UNCERTAINTY ON CONTRACTS IN ISLAMIC LAW OF OBLIGATIONS

(Stock Market, Insurance and Purchase and Sale done on Internet Examples)

Abstract

In Islamic law of obligations, contracts prohibited due to ignorance, serve to take care people. Among the reasons of prohibition of contracts due to ignorance are the disputes between people and consuming of others' properties in an unrightfully way. Therefore, in order to prevent these undesired events, condition of lack of ignorance has been proposed to establish contracts in accordance with Islamic Law. In present century, together with the development of economic activities in lines with the technological developments, many new issues and contracts, which did not exist in the past, such as stock market, insurance and online shopping emerge. There are many arguments about the Islamic legal status of these new issues and contracts. In this article, these problems and the Islamic law debates

Makale Gönderim Tarihi: 19.04.2018, Kabul Tarihi: 16.08.2018

Doi: 10.26791/sarkiat.416971

* Bu makale Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku alanında yapılan “İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi” adlı doktora tezinden yararlanarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğretim Üyesi, Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı,
aslan-bedri@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4029-6809

within the framework of this issue are discussed in terms of ignorance. In addition, we have studied and discussed three issues in the context of the concept of "ignorance" in this work. In this article, the concept of ignorance is dealt with under two headings theoretically and practically. In the first heading, identification and parts of ignorance are studied, while in the second heading, the influence of ignorance on the legal provisions of some current issues is discussed.

Keywords: contract, ignorance, current, provision.

Giriş

İnsanların, hayatlarını devam ettirmeleri için muhtaç oldukları en önemli husus mübâdeleye bağlı ticarî muamelelerdir. Bu ticarî muamelelerin en önemli kısmı alım-satım akidleridir. Alım-satım akidlerinin sahih olması için akde konu olan meselelerin her yönü ile bilinmesi icap etmektedir. Başka bir tâbirle alım-satım akidlerinin sahih olması için cehâletin bulunmaması gerekir. İslâm borçlar hukukunda cehâlet kavramının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Zira cehâlet, alım-satım gibi pek çok akdin fesât veya butlânına, dahası birçok muamelenin geçersizliğine sebep olabileceği gibi birçok muamelenin de haram olarak değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla sözleşmelerde söz konusu olan cehâlet, ticâretle meşgul olan herkesin dikkat etmesi ve bilmesi gereken fikhî bir meseledir. Ayrıca cehâlet, kandırmaya, çekişmeye ve başkalarının malını bâtil yolla yemeye sebep olduğundan sosyal düzene de zarar vermektedir. İslâm hukukuna göre, mükellefler, yaptıkları muamelelere dair fikhî hükümleri bilmeleri gerekmektedir. Zira bilmeden bir muameleye girişmek insanın günah işlemesine neden olabilir.

Günümüzde herkesin bir vesileyle karşılaştığı güncel ticarî muamelelerin hükümlerini bilmek gerekir. Nitekim ticarî işlemler konusunda taraflardan birinin veya her ikisinin de yeterince bilgi sahibi olmaması bir tarafın mağdur olmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla cehâletin, günümüz fıkıh problemleri açısından akidler üzerindeki etkisinin örneklerle açıklanması, yatırımcı, tüccar ve bu konu ile ilgilenenlere yol gösterecektir.

Ayrıca İslâm hukukçularının bu konuda ileri sürdükleri farklı görüşlerin ortaya konulması ve bu görüşlere dayanarak güncel meselelerin fikhî hükümlerinin açıklanması da faydalı olacaktır.

Çağın getirdiği yeni ticarî işlemlerin birçoğunda, İslâm ticâret hukukuna göre akidlerde bulunmaması gereken birçok cehâlet yani bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bunun neticesinde Müslümanlar, yeni çıkan ve sonucu belirsiz olan ticarî muamelelerden uzak durmaktadırlar. Bu da İslâm ekonomisinin gerilemesine sebep olmaktadır.

Yukarıda işaret ettiğimiz bu problemleri ve bu konu çerçevesinde çıkan fikhî tartışmaların tamamını bir makalede ele alıp ayrıntıları ile incelemek bir makalenin hacmini aşacak derecede geniş ve meşakkatli bir iştir. Bundan dolayı biz de bu çalışmamızda “Cehâlet” kavramı bağlamında üç konuyu ele alıp inceledik. Bunlar; borsa, sigorta ve internet üzerinden yapılan alım-satım işlemleridir.

I. CEHÂLET KAVRAMI VE KISIMLARI

1. Cehâlet Kavramı

Cehâlet, sözlükte bilmemek,¹ tanımamak,² bir şeyin içinde bulunduğu durumun şiddetlenmesi ve kaynaması,³ bir hakkın heba olması⁴ gibi anlamları ifade etmektedir.

Ulaşabildiğimiz fıkıh kitaplarında cehâlet kavramının tanımını bulamadık. Bu kavramın tanımının klasik fıkıh kitaplarında geçmemesi cehâlet kavramının herkes tarafından bilinmesi nedeniyle olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar bu kavramın tanımı klasik fıkıh kitaplarında yer almasa bile fakihler, cehâleti mebî'in şartları arasında zikrederler. Dolayısıyla cehâlet, doğrudan değil de dolaylı olarak akdin şartlarından birisi sayılabilir. Son dönemde yazılan eserlerde, özellikle de ansiklopedi türü eserlerde ve sözlüklerde, cehâletin birçok tanımı yapılmıştır. Kanaatimizce bu eserlerde zikredilen en iyi tanım, konumuzla ilgili olan "satılan şeyin (mebî'in) bilinmezliği"⁵ anlamındaki tanımdır. Bu tanıma göre cehâlet, satışa konu olan mebî'in yani satılan malın özelliklerinin bilinmemesi olarak ifade edilebilir.

2. Cehâletin Kısımları

Cehâlet kavramının genellikle aşırı ve az cehalet olmak üzere ikili bir taksimi yapılmaktadır. Hanefî fakihler ise aşırı (fâhişe), orta (mütevassita) ve az (yesîre) olmak üzere cehâleti üç kısma ayırmışlardır. Biz Hanefî fakihlerin taksimini ele alıp bu üç kısmın hükümlerini açıklamaya çalışacağız.

2.1. Aşırı Cehâlet

Aşırı cehâlet, son dönem fıkıh kitaplarında şöyle tarif edilmektedir: "Bir şeyin cins,⁶ nev'⁷ ve miktarının bilinmemesi."⁸ Başka bir tanımda, "her iki tarafın

¹ Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî (v. 817 / 1415), *el-Kâmûsü'l-muhît*, yy, ty, s. 1262; İbrahim Mustafa, Ahmed ez-Ziyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed en-Neccâr, *el-Mu'cemü'l-vasît*, Mektebetü's-Şurûku'd-Devliyye, 2004, s.144.

² Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr (v. 731/1330), *Lisânü'l-'Arab*, Birinci Baskı, Dârü Sâdır, Beyrut, ty. XI/7129.

³ Komisyon, *Mu'cemü'l-vasît*, s.144.

⁴ Komisyon, *Mu'cemü'l-vasît*, s.143.

⁵ İyyâd Muhammed İsmail Ebû Rabi', *Davâbitü'l-mubâdelâti'l-mâlîyye fi'l-iktisâdi'l-İslâmî*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmiatü'n-Necâh, Filistin, yy, 2008, s. 87.

⁶ Cins, sözlük olarak, nevlere değişik olup çokluğu ifade eden isimdir. Istilâhî olarak cins, hükümleri ayrı olan çoğunluğa delâlet eden isim olarak tarif edilir. Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürçânî (v. 816-1413), *Kitabu't-ta'rifat*, Mektebetu Lübnan, yy, 1985. s. 82; Zeynuddîn b. Nuceym el-Hânefî, (v. 970/ 1563), *el-Bahru'r-râ'ik şerhu kenzi'l-hakâ'ik*, Dârü'l-Marîfe, Beyrut, ty, III/176.

⁷ Nev', sözlükte, efradı değişik olup birçok şeye delâlet eden isim, bir şeyin bir kısmı olarak tarif edilir. Istilâha göre hükümleri aynı olan çoğunluğa delâlet eden isim olarak tarif edilir. Yani nev'in bilinmemesi, satılan şeyin türünün belirtilmemesidir. Meselâ, bir satıcının, kölenin hangi beldeye ait olduğunu belirtmeden, alıcıya "sana şu bedelle bir köle satıyorum" demesi, alıcının da "kabul ettim" diyerek kabul etmesi halinde yapılan sözleşme nev'in bilinmezliği için bir örnektir. Curcânî, *Kitâbü't-ta'rifat*, s. 268; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, VI/4579; Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-dürri'l-muhtâr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 2000, VI/101.

(muteâkideyn) delilleri eşit olduğundan dolayı mahkeme tarafından münâzâanın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı ve teslim-tesellüme engel olan bilinmezliktir"⁹ şeklinde tarif edilmiştir. Bu iki tanımdaki bakış açıları farklı olsa da her iki tanım aynı meramda/manada birleşmektedir. Zira cinsi, nevi ve miktarı bilinmeyen eşya hakkındaki cehâlet tarafların çekişmelerine sebep olduğu gibi teslim-tesellüme engel olan cehâlet de cins, nev ve miktarın cehâletine dayanmaktadır. Aşağıda vereceğimiz örnek aşırı cehâlet ile ilgili zikredilen iki tanımın anlaşılmasına yardımcı olacak ve tanımları daha da somutlaştıracaktır. Meselâ bir kimse sürüdeki herhangi bir koyunu satarsa, alıcı en değerli koyunu almak, satıcı ise en ucuz olanını vermek isteyecektir. Hayvanın niteliğiyle ilgili bu cehâlet, taraflar arasında anlaşmazlığa sebebiyet vereceğinden ve bu anlaşmazlığı ortadan kaldıracak delil de bulunmadığından buradaki cehâlet aşırı kabul edilmiş, dolayısıyla da bu akid geçersiz sayılmıştır.¹⁰

Hanefî fakihlerden ez-Zeylaî aşırı cehâletin tanımını yapmadan onu örnekler üzerinden açıklamıştır.¹¹

Aşırı cehâletin muamelatla ilgili akidleri geçersiz kıldığı hususunda mezhepler arasında ihtilâf bulunmamaktadır. Ayrıca ihtiyaç veya zarurete binaen yapılan akitlerdeki aşırı cehâletin akde zarar vermediği hususunda da âlimler hemfikirdirler.¹² Bunların dışında kalan teberru' cinsi akitlerdeki aşırı cehâlet ise, fakihlerce tartışılmıştır. Bazı fakihler, aşırı cehâletin teberru akdine zarar vermediğini savunurken, bazıları ise teberru akdi dâhil aşırı cehâletin bütün akidlere zarar verdiğini ifade etmişlerdir.¹³ Bu ihtilâfin sebebi olarak akde konu olan şeyin (mebî'in) karşı tarafa teslim ve tesellümünde var olan çekişme ihtimali gösterilebilir.

2.2. Orta Dereceli Cehâlet

Yaptığımız araştırmalarda fıkıh kitaplarında orta dereceli cehâletin tanımını bulamadık. Fakat Hanefî fakih Zeylaî, orta cehâleti şu örnekle açıklamaktadır: "Fiyat belirtilmeden herhangi bir şahsa "bana bir köle ve bir ev satın al" diye vekâlet verildiği takdirde bu vekâlet câiz olmaz. Zira bu akid orta dereceli bir cehâlet taşımaktadır. Halbuki vekalet veren kişi satın almak istediği köle ve evin fiyatını açıkça belirtmiş olursa bu durumda vekâlet akdindeki cehâlet az sayılır ve

⁸Ali Haydar (v. 1853/1935), *Dürerü'l-hukkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut ty, III/595; Abdürrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Masâdiru'l-hakk fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Menşûrâtu'l-Halebî, Beyrut, 1998, III/63.

⁹Abdulgânî el-Guneymî ed-Dımaşkî el-Meydânî (v.1398/1978), *el-Lubâb fi şerhi'l-Kitâb*, Thk. Mahmud Emin en-Nevâvî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1998, I/180; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ (v. 1361/1999), *el-Medhalu'l-fikhîyyu'l-âmm*, Dârü'l-Kelâm, Dımaşk, 2004, II/742.

¹⁰Ebû Bekir Muhammed b. Ahmet b. Ebî Sehl es-Serahsî (v. 483/1090), *el-Mebsût*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1993, XIII/6; Ahmed b. Muhammed el-Halvetî es-Sâvî, *Bulğatu's-Sâlik li Ekrabi'l-Mesâlik*, Dârü'l-Maarif, yy, ty, III/213; Muhammed el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy, 1994, II/353.

¹¹Fahrüddîn Osmân b. Ali ez-Zeylaî el-Hanefî (v. 743/1342), *Tebyînu'l-hakâ'ik şerhu kenzi'd-dakâ'ik*, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, Kâhire, 1313, V/284.

¹²Şâfî, *el-Ümm*, III/96; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, IV/181; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, III/259; Hattâb, *Mevâhibu'l-celîl li şerhi muhtasarı'l-Halîl*, VI/157; Mansûr b. Yûnus b. İdrîs el-Buhûtî (v.1050/ 1640), *Şerhu muntehe'l-irâdât*, Dârü Âlemi'l-Kütüb, Beyrut, 1996, II/246.

¹³Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâ'ik*, V/83.

câiz olur. Fiyat belirtilmediği takdirde, orta dereceli cehâlet hüküm bakımından aşırı olan cehâlete tabi olup akdi batıl kılar.”¹⁴ Bu kısma giren cehâletin tespiti Hanefî fakihler arasında tartışılmıştır.¹⁵ Diğer mezheplerin klasik fıkıh kitaplarına bakıldığında orta dereceli cehâleti ele alan kimse görülmemektedir. Kanaatimize göre, bunun sebebi, cehâleti barındıran akitlerin neticede ya sahih ya da geçersiz olup, üçüncü bir ihtimalin bulunmamasıdır.

2.3. Az Cehâlet

Az olan cehâlet, nev ve sıfatlardaki bilinmezliklerdir.¹⁶ Bazı fakihlere göre, nevdeki cehâlet aşırı cehâlettir.¹⁷ Kanaatimizce, buradaki ihtilâfin sebebi nevin tek başına veya cinsle birlikte zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Yani nev cinsle birlikte zikredilirse nevdeki cehâlet az kabul edilir. Eğer tek başına zikredilirse nevdeki cehâlet aşırı olarak kabul edilir.

Fakihler, az cehâletin hükmünü akidlere göre değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra satım akdindeki cehâleti diğer akidlerdeki cehâletten farklı değerlendirmişlerdir. Nitekim bazı Hanefî fakihlere göre, aşırı cehâlet gibi az cehâlet de satım akdini geçersiz kılmaktadır. Mesela, İbnü'l-Hümâm konuyu şu örnekle açıklamaktadır: “Mebi'in yani satılan malın bedelinin ödenme tarihini, hacıların dönüşüne ya da hasat mevsimine bağlayarak bir şey satmak câiz değildir. Fakat hac dönüşüne kadar birisine kefâlet vermek câizdir. Zira alım-satımda az cehâlet câiz dolmayıp, kefâletlerde câizdir”.¹⁸ Hanefîlerden Kâsânî,¹⁹ Hanbelîlerden Necdî²⁰ ve Zeydî kabul edilen²¹ Şevkânî'ye göre de satım akitlerindeki az cehâlet akdi geçersiz kılmaktadır.²² Buna mukâbil Hanefî fıkıhçılardan İbn Nüceym ise, az cehâletin satım akdinin geçerliliğine engel olmadığını ifade ederek şu örneği vermiştir: “Saticı alıcıya, “odanın içindeki eşyalarımı sana sattım” derse bu akid sahihtir. Zira odayla ilgili cehâlet az olarak kabul edilir. Fakat “bu evin içindeki eşyalarımı sana sattım” derse akid sahih olmaz. Zira buradaki cehâlet daha fazladır.”²³

İbnü'l-Hümâm'a göre, bir akdin geçerli olup olmadığını cehâletin azlığı ve aşırılığı değil örf belirler. İbnü'l-Hümâm örf, teslim ve tesellüme mani olan, çekişme ve münâzâaya sebep olan cehâleti, akidleri geçersiz kılma nedeni olarak görmüş; tarafları nizâ ve çekişmeye götürmeyen cehâleti ise akdin sıhhatine engel olarak görmemiştir. Meselâ, alım-satımlarda borcun ödeme vadesinin meçhul

¹⁴ Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, IV/259; Ali Haydar, *Dürerü'l-hukkâm*, III/596.

¹⁵ Şihâbuddîn Ahmed b. İdrîs el-Karâfî (v. 684/1285), *el-Furûk*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, Beyrut, 1998, III/434.

¹⁶ Zeynüddîn b. Nüceym el-Hânefî, (v. 970/ 1563), *el-Bahru'r-râ'ik şerhu kenzi'l-hakâ'ik*, Dârü'l-Marîfe, Beyrut, ty, VI/97; Meydânî, *el-Lubâb*, I/204.

¹⁷ Alâuddîn Ebûbekr b. Mes'ûd el-Kâsânî (v. 587/1191), *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*, Beyrut, 1982, IV/138.

¹⁸ Muhammed b. Abdulvâhid Kemâluddîn İbnü'l-Hümâm es-Sivâsî (v. 861/ 1457), *Şerhu fethi'l-kadîr*, Dârü'l-fikr, Beyrut, ty, VI/453.

¹⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II/283.

²⁰ Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsim el-Asimî el-Hanbelî en-Necdî (v. 1392/1972) *Hâşiyetü'r-ravdi'l-murabba' ala zâdi'l-mustekna'*, yy, 1397, IV/477.

²¹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (v. 1250/1834), *Vebelü'l-ğamam ala şifai'l-uvâm*, Mektebetü İbn Teymiyye, yy, 1416, I/9.

²² Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr el-mutedeffik 'âlâ hadâ'iki'l-eshâr*, Dârü İbn Hazm, ty, I/488.

²³ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râ'ik şerhu kenzi'l-hakâ'ik*, VI/97.

olması, teslim ve tesellüme engel olduğu için akdi geçersiz kılar. Buna karşın kefâletteki vade cehâleti ise tarafları nizâ ve çekişmeye götürmediği için akdi geçersiz kılmaz.²⁴

Netice olarak cehâletin kısımları hakkında şunları söyleyebiliriz: Fakihlere göre aşırı cehâlet akitleri geçersiz kılar. Orta cehâlet, ya aşırı cehâlet ya da az cehâletten sayılır. Az olan cehâlet ivaza dayanmayan (karşılığı ve bedeli olmayan) akitleri geçersiz kılmaz, ivaza dayanan akitleri geçersiz yapıp yapmadığı hususunda ise ihtilâf bulunmaktadır. Bazı Şafîî ve Hanefî fakihlere göre az cehâlet de aşırı cehâlet gibi akitleri geçersiz kılar. Fakat cumhûra göre az cehâlet akitleri geçersiz kılmaz.

II. GÜNCEL TİCARİ AKİTLER

Güncel fıkıh meselelerin karşılığı, fıkıh literatüründe *nâzile* ve *vâkıa* olarak geçmektedir. Nâzile ve vâkıa kelimeleri sözlükte şiddetli musibet anlamındadır.²⁵ Yeni çıkan meselelere nâzile veya vâkıa denilmesinin sebebi Müslümanların karşılaştıkları bu yeni meselelerin çözümü için çaba ve sabır göstermeleri gereken olaylar olmasıdır. Yaptığımız araştırmalarda klasik dönem fıkıh kitaplarında nâzile ve vakıanın tanımına rastlayamadık. Fakat modern dönemde yazılan kitaplarda, nâzilenin tanımını bulmak mümkündür. Bahsedilen kitaplarda ıstılâhî tanımı şöyle geçmektedir: Nâzile, ictihâd ve yeni bir hüküm bulmayı gerektiren yeni fikhî meseledir.²⁶ Burada sözlük ve ıstılâhî manaların arasında bir bağlantı kurmak o kadar zor değildir. Zira ictihâd ve hüküm vermeyi gerektiren yeni fikhî meseleler, aynı zamanda sabır ve çaba isteyen konulardır. Nitekim güncel meselelerin hükmünü bulmak için müctehidlerin var güçleriyle çalıştıkları bilinmektedir. Bütün güncel meseleleri bir makalede ele almak zordur. Bu nedenle son dönemde özellikle daha çok tartışılan sigorta, borsa ve internet üzerinden yapılan alış-veriş gibi konular cehâlet açısından ele alınacaktır.

1. Sigorta

Sigorta modern zamanda ortaya çıkan yeni bir akit olmasından ötürü klasik kitaplarda sigortanın tanımı bulunmamaktadır. Sigortanın birçok çeşidi olduğundan dolayı yapılan her tanım, sigortanın bir özelliğini yansıtmaktadır. Bu nedenle onun birçok tanımı yapılmıştır. Bu itibarla sigortanın tanımı yapılırken kimileri, sigortanın tehlikesini, kimileri risk ihtimalini, kimileri ise sigortanın bedelini öne çıkartmıştır. Yapılan tanımlardan birkaç tanesi şöyledir:

“Sigorta, prim karşılığında cana veya mala karşı oluşan risklerin zararlarını tazmin etme güvencesidir.”²⁷

“Sigortacının, prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya

²⁴ Kemâluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivâsî (v. 861/1457), *Şerhu fethi'l-Kadîr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, ty. VI/453; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VI/97.

²⁵ Butrüs el-Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1987, s. 889.

²⁶ Muhammed b. Hüseyin el-Cizânî, *Fikhü'n-nevâzil*, Dârü İbni'l-Cevzî, İkinci Baskı, yy, 2006, I/21.

²⁷ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Etüt Yayınları, Samsun, 2010, II/538.

hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla para ödemeyi veya diğer edalarda bulunmayı üstlendiği bir sözleşmedir.”²⁸

“Bir tarafın diğer tarafa akidde belirlenen şartlara göre riskin meydana gelmesi halinde taksitli veya başka bir şekilde vereceği meblağa karşılık ödeyeceği parasal bir taahhüttür.”²⁹

Yukarıda geçen tanımların özetini şöyle verebiliriz: “Sigorta akdi, sigortacının bir menfaat karşılığında sigortalının, ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağı önceden bilinmeyen ve meydana gelme ihtimali olan zararını karşılamayı akidde belirlenen şartlara göre taahhüt etmesidir.”

Ticaretle alakası olup olmaması açısından sigortalar üç kısma ayrılır:

Sosyal Sigorta: Sanat ehli ve memurların karşılaşabilecekleri belli zararlara karşı onları korumak için devlet tarafından düzenlenen zorunlu bir sigortadır.³⁰

Teâvünî Sigorta: Ticarî sigortadan farklı olarak kâr ve zararı düşünülmeden yardımlaşmaya dayanan bir sigorta sistemidir. Bu sigorta, İslâm’ın teşvik ettiği bir sigorta türü olup yardımlaşma ve dayanışma altında değerlendirilmektedir. Sosyal yardımlaşmaya dayanan teâvünî sigortaların caiz oldukları hususunda önemli bir ihtilaf yoktur. Dolayısıyla burada yalnızca ticari sigorta üzerinde durulacaktır.

Ticarî Sigorta: Ticarî sigorta, bireylerin özel menfaatlerini çeşitli tehlikelere karşı teminat altına almak için serbest irâdeleriyle vücuda getirdikleri bir risk teminatıdır. Sigorta kısımları içerisinde en çok tartışılan kısım hususî, başka bir ifadeyle ticarî sigortadır.³¹

Ticarî Sigortanın Hükümü: Sigorta kısımları içerisinde en çok tartışılan kısım ticarî sigortadır. Ticarî sigorta, bazı fakihlere göre caiz, bazılarına göre ise caiz değildir.

Ticarî Sigortanın Câiz Olduğunu Savunanlar

Ticarî sigortanın caiz olduğunu savunan fakihler, ticarî sigorta akdini değişik açılardan klasik dönem İslâm fihhinde kabul edilmiş olan velâ akdi,³² va’d,³³ yol tehlikesinin tazminatı,³⁴ âkile sistemi,³⁵ mudârebe şirketi,³⁶ bekçilik, icâre,³⁷ ceâle,³⁸

²⁸ İbrahim Paçacı, “*Dini Kavramlar Sözlüğü*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 595.

²⁹ Süleymân b. Tenyân, *et-Te'mîn ve ahkâmuhu*, Dârü'l-Avâsım, Beyrut, ty, s. 40

³⁰ İbn Tenyân, *et-Te'mîn ve ahkâmuhu*, s. 81.

³¹ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, II/544.

³² Velâ: İrse (mirastan pay almak) sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır. Başka bir ifadeyle azatlıktan veya muvâlât sözleşmesinden doğan hükmî akrabalık bağıını ifade eder. Velâ-i muvâlât: Nesebi meçhul olan bir şahsın şartları dâhilinde başka bir şahıs ile akdetmiş olduğu bir velâdan, bir dayanışma ilişkisinden ibarettir. Şükrü Özen, “*Velâ*” *DİA*, İstanbul 1993, XLIII/11; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 602.

³³ Bir kimsenin bir şeyi gelecek zamanda yapacağını beyan etmesidir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 594.

³⁴ Bir şahıs başka bir şahsa "şu yolu takip ediniz, size herhangi bir zarar geldiğinde ben tazmin ederim" şeklinde yapılan bir güvence vadidir. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *Nizâmu't-temîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1984, s.58.

³⁵ Kasıt ve taammüt bulunmaksızın hata ile adam öldürmede, ölenin diyetinin, ölümüne sebebiyet verenin erkek tarafından akrabalarına taksim edilmesi yükümlülüğüdür. Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 17.

selem³⁹ ve vedâ⁴⁰ gibi akitlere cehâlet vasfı açısından benzetmişlerdir. Zikredilen akitler cehaleti taşıdıkları halde caiz kabul edilmiştir. Dolayısıyla ticarî sigorta sözleşmesinin de cehaletle birlikte câiz olması gerektiği fikrine varmışlardır. Bununla birlikte sigortanın câizliği maslahata dayandırılmaktadır.⁴¹ Zira sigorta yasaklandığı takdirde Müslüman tüccarlar gayrimüslim tüccarlarla rekabet etmekten yoksun olacağı gibi birçok kişi de bu konuda mağdur olabilir. Ticarî sigorta akdinin câiz olduğunu savunanların önde gelenleri şunlardır: Muhammed Yusuf Musa, Abdurrahman İsa, Ahmed Taha es-Senusi, eş-Şeyh Ali el-Hafif, Abdulvahhab Hallaf, Muhammed el-Bahit, Tefvik Ali Vehbe, Mustafa Ahmed ez-Zerkâ ve Subhi Salih'tir.⁴² Sigortanın benzetildiği bu akitler ve aralarındaki benzeme yönleri üzerinde durmaktan çok bu akiddeki cehâlet üzerinde durmak gerekir.

Sigorta sözleşmesinin câiz olduğunu savunanların başvurdukları deliller şöyle özetlenebilir:

Sigorta akdinin yeni bir akid olduğunda şüphe yoktur. Hukukta akidlerde asıl olan ibahadır. Yeni ortaya çıkan her meseleye bu gözle bakılmalıdır. Sigorta sözleşmesinin câiz olduğunu savunanlara göre, ticarî sigortanın câiz olmadığını ileri sürenlerin dayandıkları cehâlet vasfı, bu ticarî sigortaya engel değildir. Zira Peygamber'in, (s.a.s.) garar ve cehâlete dayandıkları için yasakladığı akitler incelendiği zaman oradaki garar ve cehâletin ticarî sigortadaki cehâlete benzemediği görülür. Cehâletin akitleri geçersiz kıldığını savunanların delil olarak getirdikleri "Peygamber (s.a.s.) garar satışı yasakladı"⁴³, "Peygamber (s.a.s.), olgunlaşınca kadar hurmanın, sararınca ve afetten güvende oluncaya kadar

³⁶ Bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek ve çalışma olmak üzere kurulan şirkettir. Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 456.

³⁷ Menfaat üzerine yapılan bir akiddir. Abdulğani el-Guneymi el-Meydâni ed-Dımaşki (v.1398/1978), *el-Lubâb fi şerhi'l-Kitâb, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, I/177*.

³⁸ Yapılacak belirli bir iş karşılığında ücret veya mükâfat vaad etme ya da ödenecek ücret veya mükâfattır. Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 105.

³⁹ Hazır olmayanı, hazır olanla satmaktır. Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddû'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 2000. V/209*.

⁴⁰ Bir kimseye koruması için bir malın geçici olarak tevdi edilmesi akdini ve bu şekilde bırakılan malı ifade etmektedir. İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.s. 145.

⁴¹ İbn Tenyân, *et-Te'mîn ve ahkâmuhu*, s. 163-197; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, II/559-560. Aslında sigorta gibi günümüz fıkıh problemleri denen sözleşmelerin hükmünü belirleme hususunda tahrîc yöntemine başvurulabilir. Çünkü ilk fakihlerden itibaren yeni meselelerin hükmü bu yöntemle elde edilmeye çalışılmıştır. Tahrîc şöyle tanımlanmaktadır: Hakkında hüküm bulunmayan yeni meselelerin hükmünü, mezhep imamının veya mezhebin ileri gelen fakihlerinin görüşlerinden ve mezhepte yerleşik kaidelerden elde etme faaliyetidir. Tahrîcin önemi ve faydaları hakkında bk. Mehmet Selim Aslan, "Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde Tahrîc Yöntemi ve İşlevselliği" *İslâmî Araştırmalar*, cilt: 25, sayı: 2, 2014, s. 117-118.

⁴² İsa Abduh, *et-Temînu beyne'l-hill ve't-tahrîm*, yy, 1978, s. 201; Muhammed Osman Şübeyr, eş-Şeyh Ali el-Hafif, Birinci Baskı, Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 2002, s. 98-99; Zerkâ, *Nizâmü't-temîn*, s. 27-28.

⁴³ Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Sen'ânî (v. 211/827), *Müsannefü Abdürrezzâk*, İkinci Baskı, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1403, VIII/109.

başğın satışını yasakladı. Bu yasak hem satıcıyı hem de alıcıyı kapsar.”⁴⁴ Peygamber (s.a.s.) başaktaki buğdayın buğdayla satılmasını ve arazinin topraktan çıkan muayyen bir bölümün ürününe karşılık kiraya verilmesini yasakladı⁴⁵ hadislerinde yasaklanan akidler, cehâlet değil garar taşıyan akidlerdir. Dolayısıyla bu akidlerle sigorta akdi arasında garar konusunda herhangi bir benzerlik bulunmadığı için sigorta akdi caizdir denilebilir.

Ticarî Sigortanın Câiz Olmadığını Savunanlar

Ticarî sigortanın câiz olmadığını savunanların başvurdukları deliller şunlardır: Bu kısım sigortanın, mevcut haliyle İslâm hukukunda benimsenmiş olan klasik sözleşmelere uymadığı, bu sözleşmenin ivazlı ve yeni bir ticarî sözleşme olduğunu kabul etmişlerdir. İvazlı akidler, garar ve cehâletten hali olmasının yanında diğer akidler gibi, ribâ, kumar ve tehlikelerden de hali olması gerekir. Fakat sigorta akdinde risk olup olmayacağı ve riskin oluşması durumunda ne kadarı karşılanacağı hususunda cehâlet bulunmaktadır. Risk oluşmadığı takdirde sigorta şirketi haksız bir yere menfaat sağlamış olur ve karşı tarafı da aldatmış olur. Risk sonucunda sigortalıya verilen paraların da sigorta şirketinin sigortalıdan aldığı paraların karşılığı olup bu da faiz sayılmaktadır. Ayrıca ilerde oluşacak risklere karşılık sigortalının ne kadar alacağı veya herhangi bir miktar alıp almayacağı hususu da bilinmediği için sigorta akdi kumara da benzer. Dolayısıyla ivazlı bir akid olan ticarî sigorta akdi aşırı cehalet, garar ve faizi içerdiği, ayrıca kumara da benzediği için geçersizdir.⁴⁶ Ticarî sigortaların bütün kısımlarını câiz görmeyenlerin cehâlet vasfı açısından yaptıkları değerlendirmeler şu şekildedir: İslâm dini garar ve cehâleti barındıran akitleri yasaklamıştır. Ticarî sigortalar şüphesiz garar ve cehâleti barındırmaktadır. Hatta ticarî sigortadaki cehâlet, fakihler tarafından en aşırı cehâlet sayılmıştır. Ticarî sigortaların her çeşidiyle câiz olmadığını savunanların başında şu fakihler gelmektedir: İbn Âbidin, Muhammed Necib el-Mutîi, Yûsuf el-Karadâvî, Muhammed Ebû Zehra, Muhammed Emin ed-Darîr, Celâl Mustafa es-Seyyâd, Necdî Abdussettar, Vehbe ez-Zuhaylî, Şeyh Muhammed Ahmedî ez-Zâhirî, İbn Tenyân.⁴⁷ Ticarî sigortanın câiz olmadığını savunanlardan biri de Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'dir. Bûtî, sosyal sigorta ve zorunlu sigortaların bir nevi vergi mahiyetinde oldukları için caiz olduğunu, hayat sigortası vb. hususi sigortaların ise kumar mahiyetinde olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu tarz sigortalarda mala ve cana karşı oluşabilecek risklerin karşılığında taksitle ödeme yapılmakta ve alınan paralar şirketlerin kasasına girmektedir. Eğer katılımcılar herhangi bir riskle karşılaşmayacaklarını bilselerdi, o taksitleri yatırmazlardı. Dolayısıyla hayat sigortası vb. zorunlu olmayan

⁴⁴ Yakûp b. İshâk Ebû 'Avâne el-İsferâyînî (v. 316/929), *Müsnedu Ebî 'Avâne I-V*, Dârü'l-Ma'rîfe, Beyrut, ty, III/291.

⁴⁵ Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed ed-Dârimî (v. 255/868), *Sünenu'd-Dârimî*, Thk. Fevvez Ahmed Zümreli ve Halid el-'Alemî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407, I/94; Takîyyuddîn İbn Dakîku'l-İd, (v. 702/1302), *İhkâmü'l-ahkâm şerhu 'umdeti'l-ahkâm*, Thk. Hasan Ahmed İsbir, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 2009, s.705.

⁴⁶ Zerkâ, *Nizâmü't-te'mîn*, s. 45-53.

⁴⁷ İbn Tenyân, *et-Te'mîn ve ahkâmuhu*, s. 244; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, II/556; Abdulaziz Beki, *İslamda Güncel Ticarî Meseleler*, Kahraman Ofset, İkinci Baskı, Kayseri, 2005, s. 342.

sigortalar, bir çeşit kumar mahiyetinde olup, caiz değildir.⁴⁸ 1985'te Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde toplanan İslâm Fıkıh Konseyinin 9 sayılı kararı ve birçok fakihin görüşleri de bu yöndedir.⁴⁹

Sonuç olarak sosyal ve teavüni sigorta islâm'ın teşvik ettiği bir sigorta türü olup yardımlaşma ve dayanışma altında değerlendirildiği için caizdir. Ticari sigorta ise her ne kadar caiz olup olmadığı konusunda tartışma varsa da ve her iki tarafın da ileri sürdüğü deliller ciddi olsa da bize göre ticari sigortada haksız kazanç ve tarafların mağduriyeti söz konusudur. Bu da İslam hukukunun genel ilkelerine uymamaktadır. Dolayısıyla mevcut durumun caiz görülmesi mümkün değildir.

2. Borsa

Güncel meselelerden biri olan borsa, her ne kadar İslâm toplumu menşeli bir mesele olmasa da fakihlerin ilgi alanına girmiş ve İslam hukuku açısından yorumlanmıştır. Fakihler, bu akdin dine uygun olan taraflarını onaylamış, aykırı olan yönlerinin ise düzeltilmesi gerektiğine işaret etmişlerdir.

Borsanın birçok tanımı yapılmıştır, bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

Borsa, "hazine bonusu, devlet tahvilleri ve hisse senetlerinin alış-verişlerinin yapıldığı yerdir."⁵⁰

"Menkul kıymetlerin alım-satımının yapıldığı düzenli bir pazardır."⁵¹

"Belli bir mekânda bir grup insan arasında zirai ve sınai ürünler veya menkul kıymetler konusunda yapılan ticarî akitlerle ilgili yapılan işlerin tamamıdır."⁵²

Yapılan tanımların ortak noktası, bir yerde insanlar arasında meydana gelen akitlerin icra edildiği bir pazar olmasıdır. Borsanın gelişmesiyle birlikte borsanın yeni türleri ortaya çıktı. Kimi fakihler borsayı konusuna göre taksim ederken, kimileri ise borsayı bağlı olduğu zaman kavramına göre taksim etmişlerdir. Fakihlerin yapmış oldukları bu sınıflandırmaya göre borsa, konusuna göre üç kısma ayrılır.

2.1. Hazır Emtia Borsası

"Belli bir malın konu olduğu muamelenin cereyan ettiği borsadır."⁵³ Tarım ürünleri borsası ve emtia borsası bu kısma girmektedir. Bu borsalarda satılan malın bedelinin bir kısmı sözleşme esnasında, kalan diğer kısmı ise malın teslimi sırasında ödenmektedir.⁵⁴

⁴⁸ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Maa'n-Nâs Meşverât ve Fetâvâ* I-II, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2009, I/44; Mahsum Aslan, *Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin Hayatı Eserleri ve Fıkıhcılığı*, Basılmamış *Yükseklisans* Tezi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır, 2014, s. 155.

⁴⁹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dâru'l-Fikir, Dımaşk, 2004, VII/5088; (<http://www2.diyenet.gov.tr>, 04.07.2014);

(<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0225.htm> , 05.05.2014).

⁵⁰ Halil Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yayınları, İstanbul, ty, III/103.

⁵¹ Abdullah Muslih, Sâvî es-Selâh, *Mâ lâ yeseu't-tâcire cehlühû*, Birinci Baskı, Dâru'l-Müslim, Beyrut, 2005, s. 237.

⁵² Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, VII/5033.

⁵³ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, s. 296.

⁵⁴ Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, VII/5034.

2.2 Menkul Kıymetler Borsası

Farklı şirket hisseleri, tahviller, altın ve dövizlerin satıldığı borsa türüdür. Burada satılan hisse veya tahviller, ya kesin bir fiyatla veya şirketin ileride muayyen bir zamanda yapılacak sınırlı tasfiyesine bağlı olarak değişebilecek bir fiyatla satılır. Satılan menkul kıymetler bazen hazırdır, bazen de satan kişi bu menkul kıymetlere daha sahip değilken bunları satmaktadır.⁵⁵ Yani satıcı, bu malı daha sonra piyasadan temin edip belirlenen zamanda alıcıya teslim eder.

2.3. Akidler veya Kontratlar Borsası

“Akid meclisinde bulunmayan malın, kesin bir fiyatla veya sınırlı tasfiye işlemine bağlı olarak değişebilen borsa fiyatına endeksli bir fiyatla satıldığı yerdir.”⁵⁶

Borsada yapılan muâmelelerin çoğu yeni akid olduğu için hakkında doğrudan bir nass bulunmamaktadır. Fakat bu muameleler alım-satım ve akidler hakkında bulunan âyet ve hadisler çerçevesinde değerlendirilip İslâm ticâret hukukuna uygun olanı ve olmayanlarının tespiti zorunluluk arz etmektedir. Ayrıca İslam hukukuna uygun olmayanları uygun hale getirmek için çözüm önerileri sunulmalıdır.

Borsa ile ilgili çok sayıda tartışmalı konu olması nedeniyle biz burada yalnızca cehâlet açısından borsayı ele alıp değerlendireceğiz.

Üç tür borsadan hazır emtia borsasında yapılan akidlerde mal belli ve hazır olduğu gibi satılan malın bedeli de bellidir.⁵⁷ Bu bedelin ya bir kısmı ya da hepsi peşin verilir. Tarafların rızâlarıyla yapılan bu akid, caiz kabul edilmiştir. Hazır emtia borsasında cehâlet olmadığı için bu borsa türü üzerinde durulmayacaktır. Üzerinde durulması gereken menkul kıymetler ve akidler veya kontratlar borsasıdır. Zira yalnız bu iki kısımda cehâlet bulunmaktadır.

Menkul Kıymetler Borsasının Hükümü

Menkul kıymetler borsasında hisse veya tahviller ya kesin bir fiyatla satılır ya da şirketin ileride muayyen bir zamanda yapılacak sınırlı tasfiyesine bağlı olarak değişebilecek bir fiyatla satılır. Satılan bu menkul kıymetler bazen hazır olduğu gibi bazen de satan kişi bu menkul kıymetlere daha sahip değilken satmaktadır. Dolayısıyla tahvillerin alım-satımı faizli bir muâmele olduğu için câiz değildir. Konumuz cehâlet olduğu için tahviller üzerinde durmayacak, yalnızca menkul kıymetler borsasında hisselerin satışını cehâlet vasfı açısından değerlendirip hükümünü açıklamaya çalışacağız.

Borsada hisse senetlerinin işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Birinci işlemde ortada gerçek bir şirket mevcut olup, şirket sahibi şirketinin hisselerini satmak istemektedir. Bu şekilde satılan hisseler, fiyatlarının belli olması şartıyla câizdir.⁵⁸ Zira malın bütünü ile bir bölümünün satılması arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. İkinci işlemde hisse senetlerinin ileride muayyen bir zamanda

⁵⁵ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, s. 295; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, VII/5034.

⁵⁶ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, s. 295,

⁵⁷ Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, s. 303.

⁵⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, VII/5036.

yapılacak sınırlı tasfiyeye bağlı olarak değişebilecek bir fiyatla satılmasıdır. Fakihlerin çoğuna göre bu tür bir akid cehâleti barındırdığı için câiz değildir. Zira ivazlı akidlerde, akid meclisinde mebûn değeri ve karşılığı olan bedelin zikredilmesi zorunludur. İvazlı akidlerde bedel akdin bir rüknüdür. Rüknü eksik olan akidler ise geçersiz sayılmaktadır.⁵⁹ Bu çeşit hisse senedin satışında fiyat belli olmayıp, tarafların anlaştıkları ileri bir zamanda malın bedeli belli olmaktadır. Burada semen denilen malın bedeli bilinmediğinden akid geçersiz sayılır.

Akid sırasında mebûn bedeli belirlenmeden veya sınırı çizilmeden belli bir tarih diliminde malın gelecekteki rayiç bedeli üzerinden satılmasının câiz olduğuna dair Ahmed b. Hanbel'den bir görüş nakledilmektedir.⁶⁰ İbn Teymiyye de böyle bir satışın câiz olduğu görüşünü tercih ederek konuyla ilgili şöyle bir izahat yapmaktadır: "Bütün fıkhi mezheplere göre, nikah kıyıldığı zaman mehir zikredilmese de sahihtir. Zikredilmediği takdirde mehr-i misil dediğimiz emsal olan mehir dikkate alınır. Öyle ise alım-satımlarda da bedel zikredilmediği zaman nikâh akdi gibi satılan malın piyasa değeri dikkate alınmalıdır."⁶¹ Kanaatimizce, İmâm Ahmed'den rivayet edilen bu görüş bütün alış-verişler için olmayıp, yalnızca günlük rayiç fiyatları ile ilgilidir. İnsanların günlük alışverişleri de bunu desteklemektedir. Zira hal pazarlarında belediye her gün eşya fiyatlarını ayrı ayrı belirlemektedir. Borsadaki durum ise bundan başkadır. Zira borsada bazen fiyatlar birkaç ay sonra belli olur.

Akidler veya Kontratlar Borsasının Hükmü

Kontratlar sözleşmesinde akid meclisinde bulunmayan malın, kesin bir fiyatla veya sınırlı tasfiye işlemine bağlı olarak değişebilen borsa fiyatına endeksli bir fiyatla satılması söz konusudur.⁶² Bu satışta çözülmesi gereken iki sorun bulunmaktadır. Birincisi akid meclisinde hazır bulunmayan bir malın satışının caiz olup olmamasıdır. İkincisi ise malın fiyatı belirlenmeden ilerde belli bir zamanda borsa piyasasında belirlenecek bir bedelle satılmasının caiz olup olmamasıdır. Diğer taraftan kontratlar sözleşmesinde taraflar mal ve bedeli, teslim almadan tasarrufta bulunmaktadır. Hatta ilk alıcı malını teslim almadan malını satar, sattığı kişi de başka kişiye satar, bu iş zincirleme şeklinde devam edebilmektedir. Bu son kısım borsa sözleşmesi, kabz edilmemiş malın satımına girdiğinden fakihlerce tartışılmış bir konudur. Cehâlet vasfı açısından değerlendirildiğinde akid meclisinde hazır bulunmayan bir malın satışı veya malın fiyatı belirlenmeden ilerde mahdud bir zamanda borsa piyasasının belirleyeceği bir bedelle satılması konusuna girildiği anlaşılmaktadır.

⁵⁹ Ali Haydar, *Dürrü'l-hukkâm*, I/185; Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, VII/5036.

⁶⁰ Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman ed-Dimaşkî es-Sâlihi el-Merdâvî (v. 885/1480), *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1419, IV/223.

⁶¹ Takıyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm b. Teymiyye el-Harrânî (v. 728/1327), *el-Muharrer fî'l-Fıkhü 'âlâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd 1984, I/299; Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî (v. 763/1362), *Kitâbu'l-Furû*, Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Birinci Baskı, *Muessesetu'r-Risâle*, yy, 2003, VI/155.

⁶² Beki, *İslamda Güncel Ticari Meseleler*, s. 302.

Ayrıca mahallin (mebi') görülmemiş olması, mahallin varlığı, cinsi, vasıfları, miktarı ve teslim edilebileceğiyle ilgili malûmat bilinmekle birlikte, satıcı ve alıcı tarafından bazı nedenlerle görülmemiş veya görülmesinin üzerinden belli bir zaman geçmekle birlikte satıma konu olmuş mahal değişmiş olabilir. Bu nedenle böyle bir akidde aldatma ve cehâlet söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla akidler veya kontratlar sözleşmesi caiz değildir.

Netice olarak güncel bir mesele olan borsayı bütünüyle kabul veya red etmek mümkün değildir. Borsada yapılan işlemleri kısımlara ayırıp her kısmın hükmünü ayrı ayrı vermek daha uygundur.

Menkul kıymetler borsasında işlem gören evrakın bir kısmı tahvil bonolarıdır, fakihler, tahvillerin alım-satımını sarf akdi içerisinde değerlendirmişlerdir. Sarf akdinde olduğu gibi tahvil bonoları da kabz edilmelidir.

Menkul kıymetler borsasının diğer kısmı hisse senetleridir. Bunların işlemi üç şekilde yapılmaktadır.

Birinci işlemde ortada gerçek bir şirket mevcut olup şirket sahibi şirketinin hisselerini satmak istemektedir. Bu şekilde satılan hisseler, fiyatlarının belli olması şartıyla câizdir.

İkinci işlemde hisse senetleri ileride muayyen bir zamanda yapılacak sınırlı tasfiyeye bağlı olarak değişebilecek bir fiyatla satılır. Fakihlerin çoğuna göre, cehâletten dolayı bu satış câiz değildir.

Üçüncü işlemde akid meclisinde bulunmayan malın, kesin bir fiyatla veya sınırlı tasfiye işlemine bağlı olarak değişebilen borsa fiyatına endeksli bir fiyatla satılması söz konusudur. Akid meclisinde hazır bulunmayan bir malın satışı da hazır bulunmayan malın (bey'u ayni'l-ğâibe) satışı gibi değerlendirilmekte olup, akde söz konu olan edim hakkında anlatılan nitelikler doğru çıkarsa caiz, çıkmazsa caiz değildir.

3. İnternet Yoluyla Yapılan Alım-Satımlar

İçinde bulunduğumuz çağın hızlı teknolojik faaliyetleri her alanda baş döndürücü bir şekilde devam etmektedir. Bütün alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da yeni araçlar kullanılmaktadır. Klasik dönem alım-satım ve diğer ticarî muamelelerde irade beyanı, söz, yazı, elçi ve mektupla ifade edilirdi. Şimdi ise bunlara faks, telefon, ve internet gibi farklı araçlar eklenmiştir. Bu araçlar insanların hayatında büyük kolaylık sağlamaktadır. Nitekim insanlar bu araçlarla uzak bir mesafeden birbirlerini görmeden alışveriş yapıp ihtiyaçlarını gidermektedirler.

İnternet vasıtasıyla yapılan alış-verişlerin fikhî hükmünü belirtmeden önce akitlerin meydana gelmesinin şartlarından kısa da olsa bahsetmek istiyoruz. Bir akdin meydana gelmesi için icap ve kabulde kullanılan araçların anlaşılır, açık ve kesinlik taşımaları gerekir.⁶³ Kullanılan araçlardan maksat tarafların irâdesini yani rızâsını beyan eden icap ve kabulün birbirlerine uygunluğunu ortaya koyan iletişim araçlarıdır. Kitâbet, işaret, delâlet ve yeni iletişim araçları olan faks,

⁶³ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, II/29; Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr (v. 1201/1787), *eş-Şerhü'l-Kebîr*, Mevkiu Ya'sûb, yy, ty, III/4.

telefon ve internet de icap ve kabul edatı sayılır. Tarafların irâde beyanlarında kapalılık veya belirsizlik bulunursa ya da irâde beyanı kesin olmasına rağmen bununla hangi akdin kastedildiği açık değilse veya icap ve kabulleri birbirine uyumluluk göstermiyorsa irâde beyanları hukuken yok hükmündedir.⁶⁴ Dolayısıyla icap ve kabulün hukuken geçerli olabilmesi için tarafların akid yapma hususundaki irâdelerini açık bir şekilde ifade etmeleri, icap ve kabulün birbirine uygun olması gerekir. Tarafların irâde beyanlarının açık olmasının amacı insanlar arasındaki anlaşmazlıkları önlemek, tarafların karşılıklı olan menfaatlerini korumak, aldanma riskini ortadan kaldırmak ve cehâletin yol açabileceği haksızlığı önlemektir.

İnternet vasıtasıyla meydana gelen akitler genel olarak sığa ve (bey'u aynı'l-ğâibe) akid meclisinde hazır bulunmayan eşyanın satışı altında ele alınmaktadır.

3.1. Akidlerde Sığa

İnternet vasıtasıyla yapılan alış-verişlerde kullanılan mail ve mesajları sığa bakımından, akidlerde kullanılan yazı, dilsizin işareti ve teâtî uygulamasına kıyas etmek mümkündür.

3.1.1. Yazıya Kıyaslamak: Tarafların irâdelerini ifade etme hususunda asıl olan sözdür. Sözle mümkün olmasa işaret, yazı ve delâletle de akidler meydana getirilebilir. İslâm ticâret hukukunda kullanılan, “yazı konuşma gibidir⁶⁵” sözü genel kural haline gelmiştir. Buna göre faks, telgraf, mail ve mesaj da irâdeyi beyan eden araçlar arasında gösterilebilir. Dolayısıyla telefon, faks, telgraf ve internet vasıtasıyla satım akdi yapmak mümkün ve câiz olmalıdır.⁶⁶

3.1.2. Dilsizin İşaretlerine Kıyaslamak: Fakihlere göre, dilsizin işareti de konuşan kişinin sözü gibi iradeyi beyan eder. Hanefilere göre, cezaların (hudut) dışında dilsizin işareti, dil sahibi kişinin lafızları gibidir. Fakat dilsiz kişi, yazıyı biliyorsa onun işareti kabul edilmez. Bununla birlikte dilsiz olan kişinin yaptığı işaretin daha önceden anlamının bilinmesi de gerekmektedir.⁶⁷ Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî fakihlere göre de dilsizin anlaşılabilir işaretleri konuşan kişinin ifadeleri gibidir. Dilsiz kişi ister yazıyı bilsin ister bilmesin işaretleri dil sahibi kişinin sözü gibi kabul edilmektedir.⁶⁸ Faks, telefon ve internetle yapılan irâde beyanları delalet bakımından dilsizin işaretinden daha açıktır. Dolayısıyla internet, faks ve telefonla yapılan akidlerin, dilsizin işaretleri ile yapılan akidler gibi caiz olması gerekir.

⁶⁴ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, II/29; Derdîr, *eş-Şerhü'l-kebîr*, III/4.

⁶⁵ Ali Haydar, *Dürerü'l-hukkâm*, I/61; Muhammed 'Urfe ed-Dusûkî, (v. 1230/1815), *Hâşiyetü'd-Dusûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*, Thk. Muhammed 'Alîş, Dârü'l-Fikr, Beyrut ty, III/4; Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Büceyremî eş-Şâfiî (v. 1221/1086), *Hâşiyetü'l-Büceyremî 'alâ şerhi menheci't-tullâb*, el-Mektebetü'l-İlmîyye, yy, ty, II/275; b. Abdullah el-Ba'î el-Hanbelî (v. 1192/1778), *Keşfü'l-Muhâdarât*, Thk. Muhammed b. Nasır el-'Acemî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, Beyrut, 2002, I/360.

⁶⁶ Hamdi Döndüren, *Ticâret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 2000, s. 110.

⁶⁷ İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, VIII/545.

⁶⁸ Ensârî, *Esne'l-metâlib*, I/541; Muhyîddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Murrî Nevevî (v. 676/1277), *Ravdatu't-Tâlibîn*, Dârü'l-'Âlemi'l-Kütüb, Beyrut, 2003, VIII/39; Muhammed 'Alîş, *Menhü'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasarı Seyyîd Halîl*, Dârü'l-Fikir, Beyrut, 1989, III/267; Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (v. 620/1223), *el-Muğnî fî fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* I-X, Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968, IV/159.

3.1.3. Teâtî ile Yapılan Alım Satımlara Kıyaslamak: Fiyatı belli olan bir malı, icap ve kabul formatına uymadan bedelini verip malı almak fiiline teâtî satışı denilmektedir.⁶⁹ Günümüzde bu şekilde birçok alım-satım yapılmaktadır. Alıcının rahatlıkla alabileceği bir yere satıcı tarafından konulan dergi, gazete, ekmek, su ve sigara gibi nesnelere fiyatı daha önce bilindiği ve taraflar açısından bir cehâlet ve aldanma söz konusu olmadığı için cumhûra göre bu akid câiz kabul edilmiştir.⁷⁰ Son dönemde internette de birçok alış-veriş yapılmaktadır. Burada mal sahibi malını internet sitelerinde teşhir edip satmak istemektedir. Fiyatı belli olan eşya alıcı tarafından alınıp bedeli ödenmektedir. Bu da teati ile yapılan alış-verişlere benzemektedir. Akdin sığası altında değerlendirilen yazı, mektup, elçi, işaret ve teâtî fiili, tarafların rızasını beyan ettiği gibi faks, telgraf, telefon ve internetteki mail ve mesajlar da tarafların rızâ ve irâdelerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla faks, telefon ve internet vasıtasıyla meydana gelen akitlerin sahih olması gerekir.

3.2. (Bey'u Aynî'l-Ğâibe) Akid Meclisinde Hazır Bulunmayan Malın Satışı

İnternet ortamında satışa sunulan eşya, akid meclisinde hazır bulunmamaktadır. Zira eşyanın kendisi değil resmi internette bulunmaktadır. Dolayısıyla bu eşyada cehâlet bulunmaktadır.

Fakat yeni iletişim araçlarıyla yapılan akidler eğer ses ve görüntü vasıtasıyla yapılıyorsa bu sözleşme, akid meclisinde hazır bulunan taraflarca meydana gelen akdin hükmünü alır.⁷¹ Eğer iletişim ses ve görüntünün dışında mail veya mesaj gibi yazılarla sağlanıp bu şekilde akid meydana geliyorsa akid meclisinde hazır bulunmayan iki gaip arasında meydana gelen akdin hükmünü alır.⁷² Her iki durumda da mal, akid meclisinde hazır bulunmadığı için beyu'l-gaip adı altında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla hazır bulunmayan malın satışında gerekli olan edimin nitelenmesi burada da geçerlidir denilebilir. Hazır olmayan malın satışında akdin sahih olması için edimin mevcut olması, cinsi, sıfatı ve miktarıyla ilgili malûmat elde edilmeli ve teslim edilebilecek durumda olmalıdır.

Bilindiği gibi hazır olmayan mahallin satışı hususunda hukukçular arasında ihtilâf bulunmaktadır. Akid meclisinde hazır bulunmayan mahallin satışıyla ilgili fakihlerin yorumları kısaca aktarılmalı ve internette satılan mallar hazır bulunmayan mahallin içerisinde değerlendirilerek fikhî hükmü belirlenmelidir.

Hanefîlere göre, akde söz konu olan mahal akid meclisinde hazır bulunmadığı takdirde alıcı görme muhayyerliğini kullanabilir. Dolayısıyla bu durumda var olan cehâlet akde etki etmemektedir. Cehâletin tesir etmediği akidler ise caiz kabul edilmiştir.⁷³ Şâfiîlere göre, akid meclisinde hazır bulunmayan malın satışı ma'dûmun satışıdır. Ma'dûmun satışı, aşırı cehâlet ve aldatmadan dolayı câiz

⁶⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, V/295.

⁷⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-'Abderî (v. 897/1491), *et-Tâc ve'l-iklîl li muhtasari Halîl*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1398, IV/228; Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (v. 620/1223), *el-Muğni 'âlâ Muhtasari'l-Harkî*, Baskı, Thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, III/397; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, V/134.

⁷¹ Komisyon, *el-Meâyîrü's-şerîyye*, s. 962.

⁷² Komisyon, *el-Meâyîrü's-şerîyye*, s. 963

⁷³ Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Abdulcelil el-Merğînânî (v. 593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mubtedî*, Darü İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, yy, III/34; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, II/129.

olmadığı için akid meclisinde hazır bulunmayan malın satışı da câiz değildir.⁷⁴ Mâlikîlere göre, akid meclisinde hazır bulunmayan bir malın ayırt edici özellikleri ve sıfatları zikredilmeden satılması câiz değildir. Fakat hazır bulunmayan malın özellikleri satıcı tarafından zikredilir ve bu özellikler de mahallin teslim edilmesine kadar değişecek sıfatlardan değilse akid geçerli olur.⁷⁵

Akid meclisinde hazır bulunmayan malın satışıyla ilgili üç farklı görüş bulunmaktadır. “Bu görüşler değerlendirildiğinde, Hanefî ve Malikilerin görüşlerinin örf ve teamüle daha uygun olduğu görünmektedir. İnternet vasıtasıyla meydana gelen akitler ele alındığında satılan mal, akid meclisinde bulunmadığı için gaip mal kategorisinde değerlendirilebilir. Bu itibarla internet vasıtasıyla yapılan alış-verişler Hanefiler ve Malikilerin görüşü doğrultusunda incelendiğinde muhayyerlik hakkıyla ve malın özelliklerinin zikredilmesiyle birlikte bunların caiz olduğunu söylenebilir.

Bu konuyla ilgili 1990’da Suudi Arabistan’ın Cidde şehrinde toplanan İslâm Fıkıhı Konseyi’nde de iletişim araçlarıyla yapılan akitlerin sahih olduğuna karar verilmiştir. Alınan kararlar aşağıdaki gibidir:

1. Birbirini görmeyen, birbirini işitmeyen ve tarafları bir arada buluşturan bir mekânın olmadığı bir ortamda yazı, mektup ve elçilerle yapılan akidler icâbın kendisine ulaştığı muhatap kişi icabı kabul ederse akit sahih olur. Bu hüküm faks, telgraf ve internetle yapılan akidlere de uygulanabilir.
2. Birbirinden uzak yerlerde bulunan tarafların telefon ve telgraf gibi araçlarla yaptıkları akidler, aynı meclisi paylaşan taraflar arasında meydana gelen akid gibidir.
3. Taraflarca belli bir müddetle sınırlanan satışlarda icâb sahibi, belirlenen müddete bağlı kalır, icabından vazgeçemez. Yani internet üzerinde yapılan sözleşmelerde icâb bağlayıcıdır.
4. Burada geçen kaideler, nikâh, sarf ve seleme uygulanmaz. Zira nikâhta şahitlerin hazır olmaları, sarfta kabzın olması, selemde ise bedelin hemen teslim edilmesi gerekir.
5. Bu şekilde yapılan akidlerde galat ve kandırma iddiası bulunması durumunda bu iddiaları ispat etmek için genel kaidelere başvurulur.⁷⁶

⁷⁴ Mâverdî, *el-Hâvî*, V/325; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, II/129.

⁷⁵ Muhammed b. Ahmed b. Rüşd Ebû'l-Velîd el-Endülüsî (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Müktesid*, Metbeetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, yy, 1975, II/129.

⁷⁶ Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhû*, VII/5174; Cizânî, *Fikhü'n-nevaâzil*, III/105; Ali Ahmed es-Salûs, *Mevsûatu'l-Kadâyâ'l-Fikhîye'l-Muâsıra*, Yedinci Baskı, Dârü's-Sekâfe, Katar, ty, s. 332.

أولاً: إذا تم التعاقد بين غائبين لا يجمعهما مكان واحد ولا يرى أحدهما الآخر معاينة، ولا يسمع كلامه وكانت وسيلة الاتصال بينهما الكتابة أو الرسالة أو السفارة (الرسول)، وينطبق ذلك على البرق والتللكس والفاكس وشاشات الحاسب الآلي (الحاسوب)، ففي هذه الحالة ينعقد العقد عند وصول الإيجاب إلي الموجه إليه وقبوله.
ثانياً: إذا تم التعاقد بين طرفين في وقت واحد وهما في مكانين متباعدين، وينطبق هذا على الهاتف واللاسلكي، فإن التعاقد بينهما يعتبر تعاقداً بين حاضرين، وتطبق على هذه الحالة الأحكام الأصلية المقررة لدى الفقهاء المشار إليها في الديباجة.
ثالثاً: إذا أصدر العارض، بهذه الوسائل، إيجاباً محدد المدة يكون ملزماً بالبقاء على إيجابه خلال تلك المدة، وليس له الرجوع عنه.
رابعاً: إن القواعد السابقة لا تشمل النكاح لا شتراط الإشهاد فيه، ولا الصرف لا شتراط التقابض، ولا السلم لا شتراط تعجيل رأس المال.

İslâm Fıkıh Konseyi'nin iletişim araçlarıyla yapılan akidlerle ilgili bu tespitlerinden de anlaşıldığı gibi yazı, mektup ve elçilerle yapılan akidlerde bulunması gereken şartlar iletişim araçlarıyla meydana gelen akidler için de geçerlidir.

Sonuç

Cehâlet, klasik fıkıh kitaplarında ele alınmış ve akidlere etki edip etmediği detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Modern dönemde ise çağdaş fakihler, yeni ortaya çıkan meseleleri cehalet açısından ele almış ve bu kavram açısından değerlendirmişlerdir.

Cehâletin, azlık-çokluk bakımından aşırı, orta ve az olmak üzere üç kısma ayrılmakta, aşırı olan cehâletin, akdi ifsat ve iptal yönünde tesir etmesi konusunda fakihler arasında herhangi bir ihtilâf bulunmamakta, fakihlerden bazılarının orta cehâleti aşırı olan cehaletten; bazıları ise az olan cehâletten saymakta, az olan cehâlet ise ihtilâflı olmakla beraber fakihlerin cumhûruna göre ivaza dayanan akitleri geçersiz kılmakta; ivaza dayanmayan akidlere ise zarar vermemektedir.

Ayrıca güncel ticari akidlerden olan sigorta, çağdaş fakihler tarafından cehalet vasfı açısından ele alınmış, bazı çağdaş fakihler cehaletin sigorta akdine zarar vermediğini öne sürmüş, dolayısıyla sigorta akdi caiz görülmüştür. Büyük çoğunluk ise sigorta akdindeki cehaletin akde etki ettiğini ve alış-veriş gibi cehaleti barındıran sigorta akdinin de caiz olmadığına kanaat getirmişlerdir. Fakihlerin çoğuna göre, borsada hisse senetlerinin ileride muayyen bir zamanda yapılacak sınırlı tasfiyeye bağlı olarak değişebilecek bir fiyatla satılması, cehâleti barındırdığı için câiz değildir. Mevcut olan şirketlerin hisseleri belli bir fiyatla satılması ise caiz olur. İnternet vasıtasıyla yapılan alış-verişler ise yazı, dilsizin işareti ve teâtî yoluyla yapılan akidlere benzetilerek caiz görülmüştür.

Hukukçular güncel meseleleri cehalet açısından ele alırken her biri farklı bir yol izlemiştir. Dolayısıyla bu konularda farklı görüşler meydana gelmiştir. Bazı fakihler güncel meseleleri alış-veriş gibi klasik fıkıh meselelerine kıyas ederek buna göre hüküm verip cehâleti barındıran olanları caiz görmezken bazıları ise yeni ortaya çıkan meseleleri “eşyada asıl olan ibahadır” şeklindeki külli kaidesine dayanarak caiz görmüştür.

Kaynakça

‘ABDERÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım (v. 897/1491), *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl*, Dârü'l-Fikir, Beyrut, 1398.

ABDUH, İsa Abduh, *et-Te'mînu Beyne'l-Hilli ve't-Tahrîm*, yy, 1978.

‘ALÎŞ, Muhammed, *Menhü'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasari Seyyîd Halîl*, Dârü'l-Fikir, Beyrut, 1989.

ASLAN, Mahsum, “*Muhammed Said Ramazan el-Bûtî'nin Hayatı Eserleri ve Fıkıhçılığı*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır, 2014.

ASLAN, Mehmet Selim, “Günümüz Fıkıh Problemlerinin Çözümünde Tahrîc Yöntemi ve İşlevselliği” İslâmî Araştırmalar, cilt: 25, sayı: 2, 2014.

BA’LÎ, Abdurrahman b. Abdullah el-Ba’lî el-Hanbelî (v. 1192/1778), *Keşfü’l-Muhâdarât*, Thk. Muhammed b. Nasır el-‘Acemî, Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmîyye, Beyrut, 2002.

BEKİ, Abdulaziz, *İslamda Güncel Ticârî Meseleler*, Kahraman Ofset, Kayseri 2005.

BÜSTÂNÎ, Butrus el-Büstânî, *Muhîtü’l-muhît*, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1987.

BÛTÎ, Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, *Maa’n-Nâs Meşverât ve Fetâvâ*, Dârü’l-Fikr, Dimaşk, 2009.

BÛTÎ, Muhammed Tevfik Ramazan el-Bûtî, *el-Buyûü’ş-Şâi’a*, Dârü’l-Fikr, Beyrut, 1998.

BÜCEYREMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Büceyremî eş-Şâfiî (v. 1221/1086), *Hâşiyetü’l-Büceyremî ‘alâ Şerhi Menheci’t-Tullâb*, el-Mektebetü’l-İlmîyye, yy, ty,

CÛRCANÎ, Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürcânî (v. 816-1413), *Kitabü’t-Ta’rifat*, Yeni Baskı Mektebetü Lübnan, yy, 1985.

CİZÂNÎ, Muhammed b. Hüseyin el-Cizânî, *Fikhü’n-nevâzil*, Dârü İbni’l-Cevzî, yy, 2006.

DALGIN, Nihat, “Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular”, Etüt Yayınları, Samsun, 2010.

DÂMÂD, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (v. 1078/1668), *Mecme’ü’l-Enhur fi Şerhi Multeke’l-Ebhur*, Thk. Halil İmran el-Mansur, Dârü’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut, 1998.

DERDÎR, Ebû’l-Berekât Ahmed b. Muhammed (v. 1201/1787), *eş-Şerhü’l-Kebîr*, Mevkiu Ya’sûb, yy, ty.

DUSÛKÎ, Muhammed ‘Urfe ed-Dusûkî, (v. 1230/1815), *Hâşiyetü’d-Dusûkî ‘ale’ş-Şerhi’l-Kebîr*, Thk. Muhammed ‘Alîş, Dârü’l-Fikr, Beyrut, ty.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Ticâret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2000.

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi Dönmez, “Cehâlet”, *DİA*, İstanbul, 1993.

ENSÂRÎ, Şeyhü’l-İslâm Zekerîyya (v. 926/1520), *Esne’l-Metâlib fi Şerhi Ravdi’t-Tâlib*, Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Dârü’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut, 2000.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakup, *el-Fîrûzâbâdî*, el-Kâmûsü’l-Muhît, yy, ty.

GAZÂL, Ziyâd, Meşrûu’ *Kanûni’l-Buyûi fi’d-Devleti’l-İslâmîyye*, Dârü’l-Veddâh, Ammân, 2010.

GÖNENÇ, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yayınları, İstanbul, ty.

- HAYDAR, Ali (v. 1853/1935), *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut ty.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 2000.
- İBNÜ'L-HÜMÂM, Muhammed b. Abdulvâhid Kemâluddîn es-Sivâsî (v. 681/1282), *Şerhu fethi'l-kadîr*, Dârü'l-fikir, Beyrut, ty.
- İBNÜ'L-KAYYİM, Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyub b. Sa'd İbn Kayyîm el-Cevziyye (v. 751/1350), *Câmi'ü'l-fikih*, Thk. Yusrî es-Seyyid Muhammed, Dârü'l-Vefa, yy, 2000.
- İBN KUDÂME, Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (v. 620/1223), *el-Muğni 'âlâ Muhtasari'l-Harkî*, Baskı, Thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr (v. 731/1330), *Lisânü'l-'Arab*, Dârü Sâdır, Beyrut, ty.
- İBN NÜCEYM, Zeynüddîn b. Nuceym el-Hânefî, (v. 970/ 1563), *el-Bahru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'l-Hakâ'ik*, Dârü'l-Marîfe, Beyrut, ty.
- İBN RÜŞD, Muhammed b. Ahmed b. Rüşd Ebû'l-Velîd el-Endülüsi (v. 595/1198), *Bidâyetü'l-Muctehid ve Nihâyetü'l-Müktesid*, Metbeetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, yy, 1975.
- İBN TENYÂN, Süleymân, *et-Te'mîn ve Ahkâmuhû*, Dârü'l-Avâsim, Beyrut, ty.
- İBN TEYMÎYE, Takîyuddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdulhalîm b. Teymîye el-Harrânî (v. 728/1327), *el-Muharrer fi'l-Fikhî 'âlâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'l-Ma'ârif, Riyâd, 1984.
- İYYÂD, Muhammed İsmail Ebû Rabi', "*Davâbitü'l-Mubâdelâti'l-Mâlîyye fi'l-İktisâdi'l-İslâmî*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Muhammed Ali es-Suleybî, Câmîatü'n-Necâh, Filistin, yy, 2008.
- KARAGÖZ, İsmail, Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- KÂSÂNÎ, Alâuddîn el-Kâsânî (v. 587/1191), *Bedâi'ü's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut, 1982.
- KARÂFÎ, Şihâbuddîn Ahmet b. İdrîs (v. 684/1285), *el-Furûk*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 1998.
- KÛRDÎ, Ahmed Hacı el-Kürdî, *Buhûsun ve Fetâvâ Fikhîyyetun Musira*, Dârü'l-Beşâirü'l-İslamiyye, Beyrut, 2006.
- KOMİSYON, (İbrahim Mustafa, Ahmed ez-Ziyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed en-Neccâr), *el-Mu'cemü'l-vasît*, Mektebetü's-Şurûku'd-Devliyye, 2004.
- KOMİSYON, *el-Meâyîrü's-Şerîyye*, Heyetü'l-Muhâsebe ve'l-Murâcaa, Bahreyn, 2010.

MAKDİSÎ, Abdurrahman b. İbrahim b. Ahmed Ebû Muhammed Bahâuddin el-Makdisî (v. 624/ 1227), *el-'Udde şerhü'l-'Umde*, Thk. Selâh b. Muhammed 'Uveyza, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy, 2005.

MÂVERDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Basrî el-Bağdâdî (v. 450/1058), *el-Hâvî fi Fikhî'ş-Şâfiî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy 1994.

MERDÂVÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman ed-Dımaşkî es-Sâlihi (v. 885/1480), *el-İnsâf fi Ma'rîfeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf*, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1419.

MERĞİNÂNÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b Abdulcelil (v. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî' I-IV*, Darü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, yy.

MEYDÂNÎ, Abdulğanî el-Guneymî ed-Dımaşkî (v.1398/1978), *el-Lubâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Thk. Mahmud Emin en-Nevâvî, Dârü'l-Ma'rîfe, Beyrut, 1998.

MISRÎ, Refik Yunus el-Mısrî, *el-Câmi' fi Usulî'r-Ribâ*, Dârü'l-Kalem, Dımaşk, 1991.

NECDÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsim el-Asimî el-Hanbelî en-Necdî (v. 1392/1972) *Hâşiyetü'r-ravdi'l-murraba' şerhu zâdi'l-mustekna'*, yy, 1397.

NEVEVÎ, Ebû Zekerıyyâ Muhyîddîn Yahyâ b. Şeref b. Murrî (v. 676/1277), *Ravdatu't-Tâlibîn*, Dârü'l-'Âlemi'l-Kütüb, Beyrut, 2003.

ÖZEN, Şükrü, "Velâ" DİA, , Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları İstanbul, 1993.

PAÇACI, İbrahim, Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

SÂVÎ, Ahmed, *Bulğatü's-Sâlik li Ekrabi'l-Mesâlik*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1995.

SEMERKANDÎ, Alâuddîn es-Semerkindî (v. 539/1145), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1984.

SENHURÎ, Abdürrezzâk Ahmed, *Masâdiru'l-Hakk fi'l-Fikhî'l-İslâmî*, Menşûrâtü'l-Halebî, Beyrut, 1998.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *es-Seylü'l-Cerrrâr el-Mutedeffik 'âlâ Hadâ'iki'l-Ezhâr*, Dârü İbn Hazm, yy, ty.

..... Muhammed b. Ali, *Vebelü'l-Ğamam ala Şifai'l-Uvâm*, Mektebetu İbn Teymiyye, yy, 1416.

ZERKÂ, Mustafa Ahmed (v. 1361/1999), *el-Medhalü'l-Fikhîyyü'l-Âmm*, Dârü'l-Kelâm, Dımaşk, 2004.

ZEYLAÎ, Fahrüddîn Osmân b. Ali ez-Zeylâi el-Hanefî (v. 743/1342), *Tebyînü'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dakâ'ik*, Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, Kâhire, 1313.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dârü'l-Fikir, Dımaşk, 2004.